

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Визначено зв'язок між соціальним розширенням населення та станом економічних процесів у державі. Проаналізовано вплив загрози соціальної нерівності економічній безпеці держави.

Ключові слова: соціальна нерівність, соціальне розширення, економічна безпека держави, небезпека, загрози економічній безпеці.

Постановка проблеми. На сучасному етапі формування ринкових процесів економічна безпека держави набуває першочергового значення, оскільки формує основу державної політики, а також є одним із основних чинників, що впливають на рівень життя населення та сприяють виконанню загальнодержавних цілей. Відтак виникає потреба у створенні дієвої системи гарантування економічної безпеки та протидії її загрозам.

Досвід зарубіжних країн та події останніх років свідчать про поширення проблеми соціального розширення населення. Тому, на нашу думку, саме соціальну нерівність необхідно віднести до найнебезпечніших загроз економічній безпеці держави, що потребує першочергового вирішення.

Стан дослідження. Вивченню проблеми забезпечення економічної безпеки держави присвячені роботи таких відомих зарубіжних та вітчизняних науковців, як Л. Абалкін, Ю. Алтухов, Г. Андрощук, С. Бандура, О. Барановський, А. Блінов, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Горбунов, С. Дімітрієва, В. Духов, А. Качинський, В. Кириленко, С. Лаптев, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, А. Філіпенко, Л. Чернюк, І. Шульга та ін.

На окремих соціальних аспектах економічної безпеки акцентували увагу такі науковці, як Д. Акімова, О. Бендасюк, Н. Бицька, А. Гошовська, В. Нижник, Т. Поснова, Л. Шимченко.

Проблему впливу соціальної нерівності на економічні процеси у світі загалом та у певній країні зокрема досліджували такі відомі зарубіжні учені, як: С. Кузнец, Д. Мосс, Ф. Хайек, У. Дінг, А. Окун, К. Браун, А. Шевяков, А. Кіруга та ін. Серед українських науковців, які вивчали дану проблематику, варто назвати О. Балакіреву, А. Гвелесіані, Г. Литвина, Е. Лібанову, М. Соколика, С. Черенько та інших.

Проте слід відзначити, що ці дослідження, по-перше, зосередженні лише на проблемі диференціації доходів населення, залишаючи

поза увагою питання нерівності людських можливостей та поляризації рівня життя, а, по-друге, аналізують вплив соціальної нерівності лише на економічний розвиток країни, не беручи до уваги аспекти економічної безпеки держави.

Мета статті – дослідити характер соціальної нерівності як загрози економічній безпеці держави та з'ясувати ступінь її впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Виклад основних положень. За своїм змістом економічна безпека впливає на стан соціально-економічного розвитку держави. Її зміцнення дозволяє досягти економічної незалежності, відновлення виробництва, раціональної зайнятості, зростання якості життя та зовнішньоекономічної рівноваги.

Термін «безпека» почали вживати ще в XII столітті. Він означав спокійний стан душі людини, котра вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Поняття ж «національна безпека» вперше використав у своєму зверненні президент США Т. Рузвельт у 1904 р. [8, с. 21].

У міжнародній практиці поняття «економічна безпека» з'явилося у 80-ті роки, а утвердилося і стало загальноновизнаним з прийняттям 40-ю сесією ГА ООН (1985 р.) резолюції «Міжнародна економічна безпека» [7, с. 75]. Саме це стало основною причиною виникнення нового напрямку науки про економічну безпеку.

Існує два основні підходи до трактування економічної безпеки держави. Відповідно до першого з них економічна безпека визначається як стан, в якому перебуває країна, відповідно до другого – як певна функція.

На нашу думку, найбільш оптимальним можна вважати визначення С. Дімітрієвої. Вона трактує економічну безпеку як здатність держави захищати свої національні інтереси від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також можливість поновлювати процес суспільного відтворення і достатній оборонний потенціал у кризових ситуаціях [3, с. 20].

Небезпека негативно впливає і тією чи іншою мірою порушує життєдіяльність та ефективне функціонування держави. Вона може завдати шкоди і призвести до небажаних негативних результатів.

Загрози як вияв небезпеки є основними критеріями визначення ступеня небезпеки для певного явища. Їх можна визначити як сукупність дій, умов і чинників, що породжують небезпеку життєво важливим інтересам країни.

На нашу думку, соціальна нерівність населення є однією з найнебезпечніших загроз для економічної безпеки країни. Для того, щоб дослідити, де знаходиться джерело виникнення небезпеки та яким чином соціальна нерівність впливає на економіку країни, необхідно проаналізувати ступінь впливу соціальної нерівності на головні складові

економічної безпеки: макроекономічну, фінансову, інвестиційну, науково-технологічну, продовольчу, виробничу, соціальну та демографічну.

Без сумніву, соціальна нерівність як загроза більшою мірою стосується соціальної та демографічної безпеки. Поляризація населення є основним джерелом зростання соціальної напруги в державі, а у більш небезпечній формі призводить до виникнення соціальних конфліктів, прикладом чого можна вважати пожежі і мародерство у Британії та рух «Захопи Волл-стріт» у Нью-Йорку (2011 р.). Основними причинами цих акцій було невдоволення більшості верств населення розподілом доходів у суспільстві. Так, відповідно до звіту Управління Конгресу США, у період 1979–2007 рр. доходи 1% найвищої децильної групи американців збільшились приблизно на 275%, в той час як доходи 60% населення, що входять до середнього класу, зросли лише на 40%. Ось чому основне гасло учасників акцій було: «Нас 99%», яке вказувало на нерівність прибутків, багатства та соціальної захищеності між елітою (1%) та рештою американців (99%) [5, с. 282].

Проте найбільш загрозливою стає соціальна нерівність у випадку порушення принципу справедливості розподілу ресурсів. Таке порушення полягає в тому, що прибутки панівних груп у країні збільшуються не за рахунок вкладень у зростання обсягу виробництва, а у зв'язку з домінуючою позицією окремих осіб у розподілі національних багатств.

Основними загрозами, що впливають на демографічну безпеку держави, можна вважати: погіршення стану здоров'я населення, зростання рівня смертності, в тому числі за рахунок поширення серцево-судинних захворювань, гіпертонії, вбивств та суїцидів; зменшення рівня народжуваності. Дослідження стану демографічної ситуації у Великій Британії свідчать про значний зв'язок її зі зростанням соціальної нерівності (див. рис. 1, рис. 2) [6].

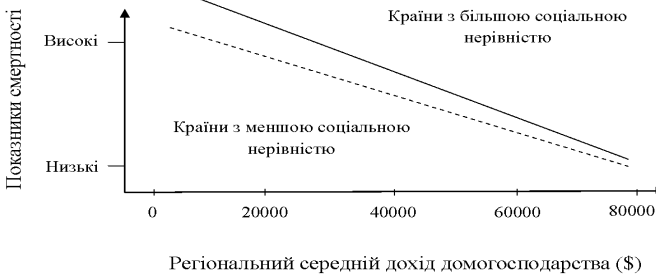

Рис. 1. Залежність смертності чоловіків і жінок працездатного віку від доходу домогосподарств

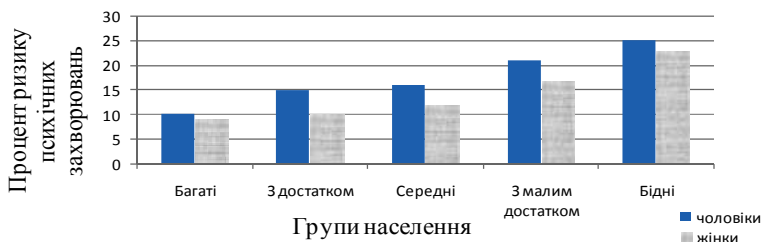

Рис. 2. Залежність ризику психологічних захворювань від певної соціальної групи

Пояснити таку залежність можна кількома причинами. По-перше, соціальна нерівність формує нерівність життєвих можливостей, тобто породжує різний доступ до продуктів медичного призначення та якісного медичного обслуговування. По-друге, нерівні умови життя створюють обставини, в яких бідніші сім'ї не можуть собі дозволити народити дитину, оскільки не в змозі її забезпечити. По-третє, саме низькі умови проживання призводять до психологічних зривів та депресій, які у багатьох випадках стають причинами вбивств та суїцидів.

Проте соціальна та демографічна безпека сильно не впливає на загальний стан економічної безпеки. Наприклад, відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, соціальна та демографічна безпека становить лише 16% вагового коефіцієнта економічної безпеки [4].

Одним із найвагоміших елементів вважається виробнича безпека. Для ефективного функціонування виробництва необхідно постійно забезпечувати платоспроможний попит на товари. Для цього потреба у виробленому продукті має бути забезпечена відповідними доходами суспільства. Якщо у країні існує велика соціальна нерівність, це призводить до двох основних наслідків: по-перше, до того, що значна частина населення не може забезпечити достатній платоспроможний попит на товари вітчизняного виробника; по-друге, до ще швидшого збагачення населення з високим рівнем доходів, оскільки ця частина вкладає свої кошти не у розвиток виробництва, а в тіньовий сектор економіки або у підтримку іншої незаконної діяльності.

Тобто для забезпечення виробничого процесу спочатку необхідно сформуванню певний обсяг заощаджень, що неможливо здійснити за низьких доходів більшої частини населення, і саме такий нерівноважний стан заважає якісному процесу розширеного суспільного відтворення.

Актуальним серед науковців вважається питання взаємозв'язку диференціації доходів та фінансового сектора економіки. Економіст Гарвардського університету Д. Мосс, досліджуючи фінансову кризу, що почалась у 2008 році, встановив закономірність її зв'язку з нерівністю доходів населення США. Як стверджує Мосс, останнього разу, коли був зафіксований настільки ж високий ступінь нерівності (50%), який спостерігався під час фінансової кризи 2008 р., він передував формуванню попередньої фінансової кризи, що мала місце у 1929 р. (рис. 3) [1].

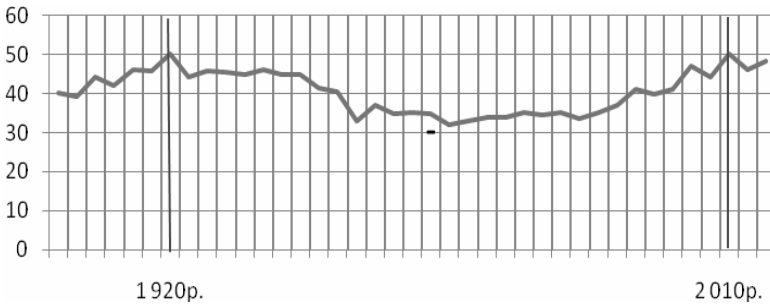

Рис. 3. Поділ доходів 10% найбагатших американців

Таку залежність Дж. Рауч пояснює тим, що у США через зростання розриву між багатими і бідними верствами населення з 1980-х років почали надавати великі обсяги іпотечних кредитів без поручительства як засіб збільшення купівельної спроможності населення. Саме такі заходи призвели до створення так званих «мільних бульбашок», тим самим роблячи фінансовий сектор економіки вразливим з двох сторін: з однієї – банкрутством банків, а з іншої – неплатоспроможністю споживачів [1, с. 7]. Без сумніву, така теорія перебуває лише на стадії доведення, оскільки надто важко довести закономірність на основі двох випадків (оскільки дослідження стосувалось лише 1929 р. та 2010 р.). Проте очевидним є те, що зростання соціальної нерівності у країні породжує небезпеку щодо ефективного функціонування фінансових інститутів та фінансової системи.

Основним джерелом загроз в аспекті зовнішньоекономічної безпеки є глобальна нерівність. Це явище формується внаслідок великої різниці у доходах населення різних країн. Саме вона призводить до створення основних міграційних потоків, спрямованих у бік розвинутих країн, де доходи населення набагато вищі від доходів країн, що розвиваються. Така тенденція породжує відтік інтелектуального капі-

талу, а також веде до порушення балансу міжнародного поділу праці. Крім цього, здійснюється обмеження розвиненими країнами імпорту трудомісткої продукції (наприклад, одяг, взуття, електроніка). В умовах зниження конкурентоспроможності продукції менш розвинених країн така ситуація суттєво погіршує їхні соціально-економічні позиції, посилює рівень зовнішньої залежності та в підсумку призводить до зростання зовнішньої заборгованості.

Науково-технічна небезпека настає в результаті того, що нерівність доходів часто є причиною нерівних можливостей в отриманні освіти. Нерівність у можливостях здобути належну освіту, особливо вищу, своєю чергою призводить до втрати талановитих та здібних кадрів та наукового потенціалу країни.

Важливий аспект, як відзначає Є. Суліма, полягає у відпливі «інтелектуальної сили» з країни, наслідком чого є зменшення глобальної конкурентоспроможності науково-технологічної сфери. Технічні розробки та ноу-хау, створені емігрантом поза межами країни, часто після створення в іншій країні стають недоступними для країни, з якої прибув емігрант [9, с. 2].

Продовольча проблема є однією з основних у сучасному світі. Існує багато загроз продовольчій безпеці, серед них значне місце посідає тривале зниження купівельної спроможності населення або, іншими словами, рівня економічної доступності придбання продовольства. Також важливим аспектом є соціальне розшарування між міським та сільським населенням. Фермери отримують набагато менші доходи, ніж міські жителі, через високі ціни на мануфактурні товари та низькі державні закупівельні ціни на агропромислові продукти [2, с. 3]. У такому випадку погіршується стан АПК, від якого безпосередньо залежить і продовольча безпека.

Соціальна нерівність формує таку проблему, як відсутність середнього класу, що, своєю чергою, є основною загрозою для макро-економічної та інвестиційної безпеки. Наукові дослідження доводять, що саме велика частка середнього класу є основою стабільної макро-економічної рівноваги. Справедливо зазначає Л. Черенько, що особлива загроза соціального розшарування полягає у звуженні інвестиційних можливостей та спаді стимулів для позичальників [10, с. 113].

Залежність економічного зростання та інвестицій від соціальної нерівності на прикладі Російської Федерації яскраво продемонстрував А. Шевяков (див. рис. 4) [11, с. 17].

Отже, можна зробити висновок, що чим більша нерівність у суспільстві, тим нижчими є інвестиції в економіку країни, а відтак нижчий економічний розвиток.

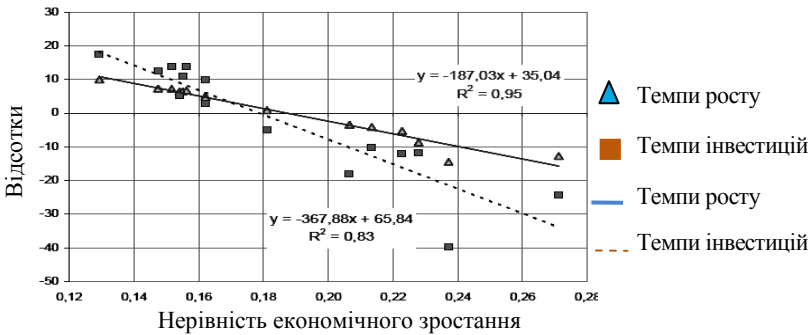

Рис. 4. Залежність економічного зростання та збільшення інвестицій від нерівності економічних можливостей

Залежність стану економічної безпеки країни від соціального розшарування схематично представлено на рис. 5.

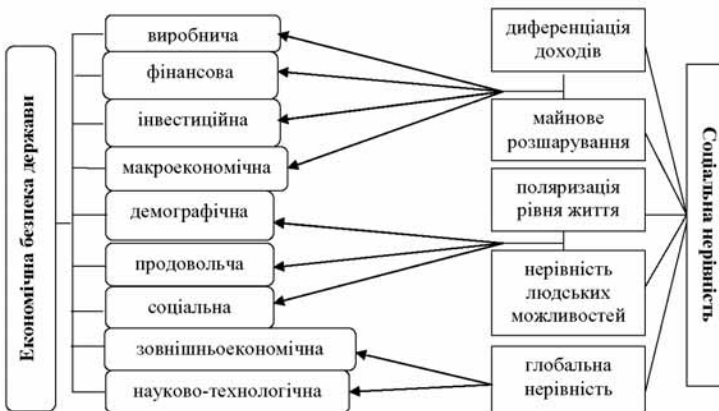

Рис. 5. Вплив соціальної нерівності на основні складові економічної безпеки

Як видно з цього рисунка, головні напрями впливу здійснюються за трьома основними напрямками:

1. Перша група (макроекономічна, фінансова, інвестиційна, виробнича безпека) зазнає негативного впливу саме через нерівномірний розподіл та перерозподіл доходів населення та їх споживання.

2. Демографічна, соціальна та продовольча безпека втрачається в основному через неправомірне використання влади, здійснення злочинної діяльності, що надмірно поляризує рівень життя населення та дає різні, несправедливі шанси формування життєвих можливостей.

3. Науково-технічна та зовнішньоекономічна безпека зазнає впливу глобальної нерівності та її наслідків.

Висновок. Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що соціальна нерівність негативно впливає на основні компоненти економічної безпеки держави, а отже, є однією з головних її загроз. Наслідками подальшого зростання соціальної нерівності в країні є деформація соціально-економічних процесів, зниження ефективності економічної та соціальної політики, спад виробництва і порушення стабільності та стійкості національної економіки. Саме тому соціальна нерівність є однією з найважливіших і суперечливих проблем, розв'язання якої потребує особливої уваги.

---

1. Jonathan Rauch. Inequality and Its Perils / Jonathan Rauch//National Journal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationaljournal.com/next-economy/essay-the-growing-income-gap-in-the-u-s-harms-the-economy-20120927>

2. Yifan Ding. Social and economic disparities // EOLSS, Environment and development. – 2004 – Vol. 1. – 1–7 pp.

3. Дімітрієва. С.Д Структура економічної безпеки держави / С.Д. Дімітрієва // Економіка Крима. – 2010. – № 2 (31). – С. 19–22.

4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Стан. енергетичної безпеки України (оцінка та методологія розрахунку) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/.../Pr6_25_05.ppt

5. Оверчук О.В. Активізація протестних рухів як вияв загострення соціальної напруги у світі / О.В. Оверчук // Актуальні проблеми політики. – 2012. – Вип. 44. – С. 280–289.

6. Організація «The equality trust» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.equalitytrust.org.uk/research/mental-health>

7. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г.А. Пастернак-Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

8. Полтораков О. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі / О. Полтораков // Політичний менеджмент. – 2009. – № 5. – С. 19–28.

9. Суліма С.М. Джерела глобальної соціальної нерівності та шляхи подолання поляризації глобального суспільства / С.М. Суліма // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки – 2004. – Т. 32 – С. 56–61.

10. Черенько Л.М. Нерівність у доходах: стан і можливі наслідки та шляхи подолання негативних тенденцій / Л.М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1–2. – С. 110–116.

11. Шевяков А.Ю. Неравенство доходов как фактор экономической и демографической динамики: монография / А.Ю. Шевяков. – М.: ИСЭПН РАН, 2010. – 43 с.

Зотова М.Е. Социальное неравенство как угроза экономической безопасности государства

Определена связь между социальным расслоением населения и экономическими процессами в стране. Проанализировано влияние социальной неуровненства на экономическую безопасность государства.

Ключевые слова: *социальное неравенство, социальное расслоение, экономическая безопасность государства, опасность, угрозы экономической безопасности*

Zotova M.E. Social inequality as a threat to the economic security of the state

The article determines the relationship of social stratification and the state of economic processes in the country. The influence of social inequality on the economic security of the state is analysed.

Key words: *social inequality, social stratification, economic security, danger, threat to economic security.*

Стаття надійшла 19 квітня 2013 р.

УДК 334.738 (477.8) «18/19»

Л.Ю. Кишакевич

**КООПЕРАТИВНИЙ РУХ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті досліджується становлення та розвиток кооперативного руху на західноукраїнських землях у період їх перебування в Австрійській та Австро-Угорській імперіях; відслідковується вплив імперського законодавства. Аналізується роль товариств «Просвіта» та «Сільський господар» у розвитку кооперативних відносин та створенні різноманітних фінансово-господарських установ. Характеризуються особливості кредитної кооперації на Галичині, Буковині та Закарпатті.

Ключові слова: *Австро-Угорщина, західноукраїнські землі, кооперація, кооперативний рух, кредитна установа.*

Постановка проблеми. Австрійська, а згодом і Австро-Угорська імперії становили величезний територіальний конгломерат, численне населення якого складалося з етнічно й культурно різноманітних народів та різних за обсягом територій, до яких належали й західноукраїнські землі, що відрізнялись особливими політичними та економічними відносинами з імперією.